

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки

Республики Ингушетия

ГБОУ " СОШ № 21 с.п. Аки-Юрт"

СОГЛАСОВАНО

Зам.дир.по УВР

_____ Буклиева П.Ю.

Протокол №1 от «28» 08 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор ГБОУ «СОШ-ДС №21

с.п. Аки-Юрт»

_____ Мурзабеков М.М-Б.

Приказ 19-П-1 от «01» 09 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

(ID 3928218)

учебного предмета «Чеченский язык »

для обучающихся 1-4 классов

С.п. Аки-Юрт 2023 г.

КХЕТОРАН КЕХАТ

Лелаш долчу нормативан-бакъонан документашца догIуш, нохчийн мотт (оърсийн мотт а санна) Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанстатус йолуш бу (2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.). Иза нохчийн халкъан оьздангаллин коьртахьал а ду, дешаран хьукматашкахь дешаран предмет санна хьоьхуш а бу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа (кхидIа Программа) кхолларан бухбу хIара нормативийн-бакъонийн документаш:

- Россин Федерацин конституци (26 статья);
- 2012 шеран 29-чу декабран №273-ФЗ йолу «Россин Федерацин дешаран хьокъехь» Федеральни закон (5, 8, 12, 14 ст.) (02.07.2021 ш. ред.);
- 1991 ш. 25 октябран № 1807-1 йолу «Россин Федерацин халкъийн меттанех» Федеральни закон (2, 6, 9, 10 ст.) (11.06.2021 ш. ред.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт, Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021 ш. 31 майхь № 286 йолу омранца чIагIдина долу;
- Кхетош-кхиоран герггара программа (къобалйна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол);
- Россин Федерацин къаьмнийн ненан мотт хьехаран концепци (Россин Федерацин серлонан Министерсвон коллегехь чIагIйна 2019.10.01);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггара программа (къобалйна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18.03.2022 ш. № 1/22 йолу протокол);
- 2003 шеран 23 мартан Нохчийн Республикин конституци (09.01.2022 ш. хийцамашца);
- 2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.);
- 2014 шеран 30 октябран N 37-РЗ йолу «Нохчийн Республикин дешаран хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 N 13-РЗ ред.);
- 2020 ш. 17 августан № 180 йолчу «Нохчийн Республикин дешар кхиор» Нохчийн Республикин пачхьалкхан программина хийцамаш йукъабалоран хьокъехь» Нохчийн

Республикин Правительствон Постановлени (2022.03.17 бинчу хийцамашца);

- Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкӀор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара концепци (тӀечӀагӀийина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 14.02.2013 ш.);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьртачу бакъонийн гулар тӀечӀагӀийарх №83 йолу Указ (тӀечӀагӀидина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 2020 шеран апрелан 29-чу дийнахь)
- Нохчийн Республикехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чӀагӀийина 2022.05. 12 № 3 йолчу Илманан Советан кхеташонехь);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьрта бакъонаш /Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., и.д. кх. – Собыла-гӀала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 а.

Программа кхочушйаран бухахь системехь-гӀуллакхдаран некъ бу.«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Ӏамор тӀехьажийна ду гуманитарни циклан кхечу дешаранпредметашца межпредметни уьйр кхочушйарна.

«Ненан (нохчийн) мотт»дешаран предметан йукъара характеристика

«Нохчийн мотт» дешаран предметан герггара белхан Программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна (хьукматашна) хӀоттийна йу.

Школан дешаран хӀинцалерчу тенденцешна а, Ӏаморан жигарчу методикашна а тӀехьажийна йолу «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа хӀотторехь хьехархошна методикин гӀо лацаран Ӏалашонца кечийна йу хӀара Программа.

Белхан Программас хьехархочун аьтто бийр бу:

1)нохчийн мотт хьехаран процесехь йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь кепе далийна Ӏаморан личностни, метапредметан, предметан жамӀашка кхачаран хӀинцалера некъаш кхочушдан;

2) Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца (Россин Федерацин серлонан Министерствос 2021.05.31 № 286 йолу омранца чӀагӀидина долу); Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггарчу программца (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18 мартан 2022 ш. № 1/22 йолу протокол); Кхетош-кхиоран герггарчу программца (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол); Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкӀор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара Концепцица (тӀечӀагӀийина Нохчийн Республикин куьйгалхочо 14.02.2013 ш.) цхьаьнадогӀу Ӏаморан кхочушдан лору жамӀаш а, «Нохчийн мотт» дешаран предметан чулацам а Ӏаморан шерашца къасто а, хӀоттамца дӀанисбан а;

3) билгал йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Iаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дIасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Iаморан коьчал карайерзорхъама йалийнчу дешаран гIуллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, календарно-тематикин планировани кечйан.

Программин чулацам тIехъажийна бу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарто «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана лехамийн декъахь далийнчу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта дешаран программа кхиамца карайерзоран жамIашка кхачарна.

Программа тIехъажийна йу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъайогIучу нохчийн меттан курсана кхачо йарна а, гIо лацарна а. «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан герггарчу белхан Программин чулацам йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнабогIуш бу.

Дешаран предметан чулацам внеурочни гIуллакхдарехула а кхочушбан тарло: экскурсеш, тематикин меропрятеш, кьийсамаш (конкурсаш), и.д.кх.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан Программин чулацаман коьрта линиш

Дешаран предметан коьчал меттаIилманан дакъошца йогIуш хIоттийна йу. Нохчийн меттан систематически курс Программехь хIокху чулацаман линишца йалийна йу: «Маттах лаьцна хаамаш», «Фонетика, орфоэпи, графика, орфографи»; «Лексика», «Морфемика», «Морфологи», «Синтаксис», «Орфографи а, пунктуаци а», «Къамел кхиор».

Программехь къаьсташ йу кхо блок: «Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш», «Систематически курс» (1-чу классехь хьалхарчу эха шарахь – «Йоза-дешар Iамор»), «Къамел кхиор».

«Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш» цIе йолу хьалхара блок йобзна йу шайн вовшашца йолчу уьйраца цхьаьна къамелан гIуллакхдаран деа тайпанехула кхиарца, йуьхьанцарчу классийн дешархойн (тIекеренан Iалашонаш къасто хаа, къамелан тIекеренехь нийса дакъалаца) коммуникативни карадерзарш кхиорца; къамелан этикетан бакьонех пайдаэцаран практика алсамйаккхарца.

«Систематически курс» цIе йолчу шолгIачу блоко йукъалоцу меттан дакъойх пайдаэцарна тIехь тергам барна кхачо йен чулацам, дешаран а, практикин а хьелашкахь меттан дакъойх пайдаэцаран бухера карадерзарш а, хаарш а кхиор; хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманех болу йуьхьанцара кхетамаш кхоллар. ХIара блок тIехъажийна йу (Iамийнчун гурашкахь) хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманаш

практикешула карайерзорна; дахаран йерриге сферашкахь нохчийн маттах пайдаэцарехь жобпаллин а, кхетаме а йукъаметтиг кхиорна.

«Къамел кхиор» цIе йолу кхоалгIа блок. Чулацаман коьртачу декъах кху блокехь тексташца бен болх бу: кхета хаар кхиор, йеллачу тексташна анализ йар, тайп-тайпанчу функционални-маьIнийн тайпанийн, жанрийн, стилийн шен тексташ кхоллар.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет IаморанIалашо а, хьесапаш а

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тIегIанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморан Iалашо – дешархойн коммуникативни хьуьнарш кхоллар (барта а, йозанан а, монологан а, диалоган а къамел кхиор), уьш къамелан гIуллакхарна практикехь йукъабалор; дешархошкахь нохчийн маттах а, халкъан культурица цуьнан уьйрах а билггал долу хаарш кхоллар.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тIегIанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморанхьесапаш ду дешархошкахькхоллар а, кхиор а:

- нохчийн меттан шатайпаналлех, къоман ламастех, шен халкъан культурех йуьхьанцара кхетам; этнически кхетам (самосознани) кхиор;
- нохчийн матте позитиван эмоцин-мехаллин йукъаметтиг, цуьнан цIеналла а, башхалла а ларйарехь декъах хиларан синхаам; нохчийн матте бовзаран дог дар, шен къамел кхачаме дало гIертар;
- тIекеренан Iалашонашца, хьелашца, хьесапашца богIу меттан гIирсаш харжарехула, нохчийн маттахь жамIаш дарехула а, шена хетачунна бух балорехула долу хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- хьехархочун/однокласникийн барта аларш хазарехь тIеэца хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- нийса йеша а, нийса йазйан а, урокан темехула диалогехь а, коллективан беседехь дакъалаца, чолхе доцу барта монологан аларш а, йозанан тексташ а хIитто хаар кхоллар а, кхиор а;
- нохчийн меттан системех а, хIоттамах а болу йуьхьанцара кхетамаш (фонетикех, графикех, лексикех, морфемикех, морфологех, синтаксисах);
- функционални говзалла а, хийцалучу дубьненаца кхиаме зIе латто а, кхин дIа долчу кхиаме дешарна кийча хилар а кхоллар а, кхиор а.

Дешаран планехь «Ненан(нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг

Йуъхъанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхъалкхан дешаран стандартаца цхъаьнадогъуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахъ литературин йешар а» предметан областана йукъа а йогъу, Iамо тIейожош а йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» Iаморна леринчу сахътийн йукъара терахъ – 405 с.
(хIора классехъ кIирнах 3с.): 1-чу классехъ – 66 с., 2-чу классехъ – 102 с., 3-чу классехъ – 102 с., 4 классехъ – 102 с.

Дешаран учрежденин бакъо йу дешаран предмет Iаморнаделлачу сахътийн барам, дешаран йукъаметтигийн декъашхоша кхуллучу планан декъан сахътийн чобтахшаалсамбаккха.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

1 класс

Йоза-дешар Iамор

Къамел кхиор

Гайтаме-васте моделин гIоьнца къамелах болу йуъхъанцара кхетам.

Къамел суьртийн а, схемийн а гIоьнца маьIнийн дакъошка (предложенешка) декъар.

Текстах болу йуъхъанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугIуш а текстах кхетар.

ХIума а, цуьнан цIе йоккху дош а.

(Мила?), (хIун?) бохучу хаттаршна жобпаш лун дешнаш. ХIуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам.

Iаморан диалогехъ дакъалацар. Билгалйаьхначу теманашна а, хьелашнаа йуъхъанцарадиалог хIоттор.

Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехъ кегий дийцарш хIиттор.

Къамелан гIиллакхаш. Нохчийн метган гIиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– *Иуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йар – Иодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...*).

Хаттаран предложенин интонаци (йиш).

Нохчийн маттехула йолчу тексташкахъ оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш довзар.

Дош а, предложени а

Дешан маьIнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьIна долу дешнаш. Уьйр лелорехъ дешан меттиг а, цуьнан гIуллакх а. Къамелехъ хIуманаш, хIуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар.

Дош а, дешнийн цхъаьнакхетар а.

ХҮма (объект) йовзар санна дош тЕэцар. Дешан маЪИнина тЕхь тергам.

Дош а, цо билгалйо хҮма а йовзар (къастар).

Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-т҃аьхьалла (рог҃алла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш д҃айешар. Интонированин (иэшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар.

Диалог.

1-на тЕра 10-на тЕкхаччалц дагардар.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хҮоттаман а, цуьнан маЪИнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-т҃аьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тЕе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар.

«К» элпаца билгалде аьзнаш.

Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хҮиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*. Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделащца болх бар: дешан аьзнийн хҮоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца дог҃у дешнаш далор.

Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар).

Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: *кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, nI, mI, xI, цI, чI, I*.

Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар.

Графика

Аз а, элп адовзар (къастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, мог҃анан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.

Нохчийн графийкйин дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа (*аь, уь, оь*) а, мукъаза (*гI, кх, къ, кI, nI, mI, xI, хь, цI, чI*) а элпаш. Элп *I*. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ.

Е, ё, ю, я, й элпийн г҃уллакх.

Адамийн фамилешкахь а, ц҃ерашкахь а, дийнатийн а, г҃алийн, йартийн, урамийн ц҃ерашкахь а доккха элп *е, ё, я, яь, ю, юь* йаздар.

Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-т҃аьхьалла.

Йешар

Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хъаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогӀучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хъаьркашца йогӀучу соцунгӀашца а, интонацица (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхъаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцчупрозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хъехархочун хаттаршна тӀетевжаш а, шеггара а текст схъайийцар.

Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дӀайоьшуш йазйарехь а, схъайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль)баран гӀирс санна.

Йоза

Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцӀоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пӀелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргӀат куьг лелор а кхиор.

Тетрадь тӀехь кехатан агӀонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор.

Йозанан даккхий а, моголанан а элпаш дӀайаздар карадерзор. ЦӀена а, къаьсташ долчу а хотӀаца йаздар. ДӀадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.

Текст нийса схъайазйаран приемаш а, хьалха-тӀаьхьалла а.

Элпийн боцу графикаин гӀирсийн гӀуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кӀайдарган, сехьадаккхаран хъаьркан.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цӀерашкахь а (адамийн цӀерашкахь, дийнатийн, гӀалийн, йартийн, урамийн а цӀерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цӀерашкахь, фамилешкахь, дайн цӀерашкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цӀерашкахь а, тӀеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (*хь, кх, цӀ, къ, пӀ, ...*) нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, ц* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу аьзнийн цхъаьнакхетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хъаьркаш.

Систематически курс

Маттах болу йукъара хаамаш

Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гӀирс санна. ТӀекеренан Iалашонаш а, хьелаш а.

Фонетика

Къамелан абзнаш. Мукъа, мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа абзнаш.

Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу абзнийн цхъаьнакхетарш доцу атта дешнаш).

Графика

Аз а, элп а. Абзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш.

Птеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элпаш. Адамийн цѳерашкахь, фамилешкахь, дайн цѳерашкахь а, дийнатийн цѳерашкахь а доккха элп.

Нохчийн абат (алфавит): элпийн цѳераш, церан хьалх-тѳаьхьалла. Дешнийн къепйоза рогѳаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикакин гѳирсаш: дешнашна йукъара кѳайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.

Орфоэпи

Абзнаш а, абзнийн цхъаьнакхетарш а алар: шала мукъаза [кхкх], [тт], [лл], и.д.кх.

Лексика

Дош меттан дакъа санна (довзийтар).

Дош хѳуманан, хѳуманан билгалонан, хѳуманан даран цѳе санна (довзийтар).

Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).

Синтаксис

Дешнийн цхъаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар).

Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дѳайазйаран бакъонаш. Маьѳнийн хаттарийн гѳоьнца предложенехь дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепех йохийна предложенеш йухаметтаѳиттор. Цхъаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хѳиттор. Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хѳиттор.

Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цѳе а.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цѳерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цѳерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатийн цѳерашкахь а; адамийн цѳерашкахь, фамилешкахь,

ден цѣрашкахъ, дийнатиин цѣрашкахъ, яь, ю, юь, е, ёлпийн нийсайаздар, тѣэцначу дешнашкахъ, ю, е, ёлпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн(хь, хI, кх, чI, и.д.кх.)нийсайаздар;ш, ь, ы, фѣлпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехъадахар; предложенин чаккхенгахъ сацаран хъаьркаш: тѣадам, хаттаран а, айдаран а хъаьркаш.

Текст схъайазйаран алгоритм.

Къамел кхиор

Къамел адамашна йукъахъ тѣкере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехъ дешан маъІна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цѣ. Шен(собственный) текст хIоттор.

Тѣкеренан хъелаш: тѣкеренан Іалашо, хъаьнца, мичахъ кхочушхуьлу тѣкере.Барта тѣкеренан хъелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хъажар, аудиозаписе ладогIар).

Дешаран а, Іер-дахаран а хъелашкахъ къамелан этикетан норманаш (маршалла хаттар, Іудикайар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).

2 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Мотт адамиин тѣкеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилама санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхъанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.

Фонетика, графика, орфоэпи

Аьзнийн маъІна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнашдовзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш(аь – аь, оь – оь, уь – уь) а,уьш элпашца билгалйар а(аь, оь, уь, яь, юь).Я, яь, ю, юь, е(ё)элпашца дешнаш.Э, ээлпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. Й элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I) а, уьш элпашца билгалйар а.Ш, ь, ы, ф элпашца долу дешнаш. Шеконца[оьв], [ой], [эв]хеза дешнаш нийсайаздар.

Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхъаьнакхетаршдерш а цхъаьна).

Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар.

Элпийн боцу графинин гIирсах: дешнашна йуккъехъ кIайдарг, сехъадаккхаран хъаьрк, абзац (цѣн могIа), сацаран хъаьркаш (Іамийнчун барамехъ).

Лексика

Дош декаран а, маьІнин а цхьаалла санна. Дешан лексикин маьІна (йукъара кхетам).
Текстехула дешан маьІна билгалдаккхар йа дошаман гІоьнца маьІна нисдар.

ЦхьанамаяьІнийн а, дукхамаяьІнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).
Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тІехь тергам.

Дешан хІоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхьанаораман (гергара) дешнаш.
Цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахь орам къастор (аттачу меттигашкахь).

Морфологи

Къамелан дакъош

Цердош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («мила?», «хІун?»), къамелехь пайдаэцар. Йукъара а, долахь а цІердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).

Хандош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехь пайдаэцар.

Билгалдош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («муха?», «хьенан?» «стенан?»), къамелехь пайдаэцар.

ДештІаьхье. Уггар йаьржина дештІаьхьенаш: *тІе, тІера, чу, чуьра, кІел*, и.д.кх.

Синтаксис

Предложенехь дешнийн къепе; предложенехь дешнийн уьйр(карладаккхар).

Предложениметтан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах къастар.

Аларан Іалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тІедожоран предложенеш.

Синхаамийн иэшаре (эмоцин окраске) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула(иэшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш.

Орфографи а, пунктуаци а.

1-чу классехь Іамийна нийсайаздаран бакьонаш карлайахар. Предложенин йуьххьехь а, долахь цІерашкахь а доккха элп (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш); предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш; дош цхьана могІарера вукху могІаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);

Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гАлат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхъама (нисдархъама), Iаматан тIерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь доккха элп: цIераш, фамилеш, дайн цIераш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь)*я, яь, ю, юь, е (ë)*элпийн нийсайаздар, тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь*я, ю, е (ë)*элпийннийсайаздар; долахь цIерашкахь: цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь, дийнатийн цIерашкахь, меттигийн цIерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ë)*элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь (долахь цIерашкахь) *я, ю, е (ë)* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн(*къ, кI, кх, гI, и.д.кх.*)нийсайаздар;шеконца[*овь*], [*ой*], [*эв*]хезачу дешнийн нийсайаздар(*-эв,-авь,-ев*); *и, ь, ы, ф*элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа*и, уь*хезачохь *й* элп йаздар; дештIаьхъенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.

Къамел кхиор

Коммуникативни хъесап эвсараллица кхочушдархъама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хъелашца а цхъаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархъама,шена хетарг алархъама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iердахаран а тIекеренан хъелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхъаьна гIуллакхдарехь шимма цхъаьна а, тобанашкахь а болх дIахъуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.

Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор.

Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маIнийн цхъаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Текстан тема. Коьрта ойла. Текстан цIе. Билгалйинчу тексташна цIе харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тIаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а роIалла талхийна тексташ нисйар.

Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойнайар, церан башхаллаш (йуьхъанцара довзийтар).

Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.

Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (изшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар.

Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схъаййцар.

3 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт тӀекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.

Фонетика, графика, орфоэпи

Нохчийн меттан аьзнаш: мукъа/мукъаза, кьора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа аьзнаш.

Йеха а, йоца а дифтонгаш *иэ, уо*, уьш йазйар. Нохчийн маттахь *ь* гӀуллакх. *ь, ь* долчу дешнашкахь (*айъа, тетрадь...*) аьзнийн а, элпийн а хӀоттаман базар (соотношение).

Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу аьзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).

Лексика

Дешан лексикин маӀна.

Дешан нийса а, тӀедеана а маӀна (довзийтар).

Дешан хӀоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхьанаораман (гергара) дешнаш; цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (атгачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна.

Цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маӀне дакъош. *-р, -хо, -часуффиксашца* долу дешнаш. Хьастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (*цӀа-цӀелиг, кема-кемалг...*).

Морфологи

ЦӀердош: йукъара маӀна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

Долахь (фамили, цӀе, ден цӀе, дийнатийн цӀераш, меттигийн цӀераш, говзарийн, газетийн, журналийн цӀераш...) а, йукъара а цӀердешнаш. ЦӀердешнийн терахьашца хийцадалар. Цхьаллин терахьан а, дукхаллин терахьан а бен кеп йоцу цӀердешнаш. ЦӀердешнийн классаш. ЦӀердешнийн классийн гайтамаш. ЦӀердешандожар. ЦӀердешан дожар билгалдаккхар. ЦӀердешнийн дожаршца а, терахьашца а хийцадалар.

Билгалдош: йукъара маъІна, хаттарш (*муха? хъенан? стенан? муханиг?*), къамелехъ пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахъашца а, дожаршца а хийцадалар.

Церметдош (йукъара кхетам). Йаххыйн церметдешнаш а, къамелехъ царех пайдаэцар а. Текстехъ цхъана дешан ца оышу йух-йуха далор дІадаккхархъама, йаххыйн церметдешнех пайдаэцар.

Хандош: йукъара маъІна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп.Хандешан карара, йахана, йогІу хан.

ДештІаьхъе (карладаккхар). ДештІаьхъенаш*тІе, чу*, церандешхъалхенех (*тІе-, чу-*) къастар.

Ца, ма дакъалгаш а, церан маъІна а.

Синтаксис

Предложени. Дешнийн цхъаьнакхетар. МаъІнийн (синтаксисан) хаттарийн гІоьнца предложенехъ дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар.

Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржазаа предложенеш.

Хуттург йоцчу а, а хуттургаца йолчу а предложенин цхъанатайпанчу меженашна тІехъ тергам.

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хІоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехъ таллам а,ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехъ пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакьонаш а, царех пайдаэцар а: долахъ цІерашкахъ(фамилеш,цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, журналийн, газетийн... цІераш) а, йукъарчу цІерашкахъ *я, яь, ю, юь, еэлпийн* нийсайаздар (карладаккхар а, тІечІагдар а); йеха а, йоца *аиэ, уо* дифтонгийн нийсайазйар; чаккхенгахъ *-г, -к* элпаш долчуцІердешнашкахъ *а йаиэлп* йаздар; дешан чаккхенгахъ шала мукъаза элпаш йаздар(*дитт, мотт, балл...*); нохчийн меттан шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар (*ккх, ккь, чкІ,..*); дешан чаккхенгахъ *н* элп йаздар; дештІаьхъенаш йаххыйн церметдешнашца

къаьстина йазйар; дакъалгаш *ца, ма* хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ъ*, ъэлпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца (*лл, тт, сс...*) долу дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца (*ккх, ткъ, чкъ...*) долу дешнаш сехьадахар; цІердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештІаьхьенийн нийсайазйар; *ца, ма*, дакъалгашца дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар.

Къамел кхиор

Къамелан этикетан норманаш: барта а,йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Іер-дахаран а тІекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, тІечІагІдан; барт бан а, цхьаьна гІуллакхарехь йукъарчу сацамна тІетан а; шимма цхьаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашнатІехь таллам (контроль)бан (барта уьйр йан) гІо ден къамелан гІирсаш.

Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тІекере лелоран хьелашкахь къамелан этикетан башхаллаш.

Текстан план. Текстан план хІоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххийн цІерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гІоьнца текстехь предложенийн уьйр. Текстехь коьрта дешнаш.

Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхІоттор, ойлайар) къастор а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а.

Кехатан, дІакхайкхоран (объявленин) жанр.

Массара цхьаьна йа ша хІоттийнчу планаца текст схьаййцар.

Талламан, довзийтаран йешар.

4 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна.Мотт – халкъан синьобздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь санна.

Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.

Фонетика, графика, орфоэпи

Йеллачу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам.

Къамел даран (говорение) а, йешарана процесехъ нийса интонаци (иэшар). Аьзнийн, аьзнийн цхъаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахъ, хИнцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогу, йохалла (Iаматехъ Iамочу дешнийн кIеззиг масалшна тIехъ).

Лексика

Къамелехъ синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тIехъ тергам.

Къамелехъ дешнийн чIагIделлачу цхъаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тIехъ тергам (довзийтар).

Дешан хIоттам (морфемика)

Хийцалучу дешнийн хIоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахъ орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Iамийнарг карладаккхар).

Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).

Морфологи

Коьрта а, гIуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар).

ЦIердош. ЦIердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цIердешнаш. Долахъ цIердешнийн легар (цIераш, фамилеш).

Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар.1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).

Терахьдош. Масаллин а, роIаллин а терахьдешнаш.

ЦIерметдош. Йаххьийн цIерметдешнаш (карладаккхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн цIерметдешнийн дожаршца хийцадалар.

Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йогу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.

Куцдош (йукъара кхетам). МаьIна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар.

ДештIаьхье.

Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахъ хуттургаш.

Дакъалгашца, ма, церан маьIна.

Синтаксис

Дош а, дешнийн цхъаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тIедожоран);

синхаамийн иэшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьяьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Гамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам.

Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (иэшар).

Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар).

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьяьркаш.

Шина цхьалхечу предложенех лаьтгачу чолхечу предложенехь сацаран хьяьркаш (тергам).

Къамел кхиор

Барта а, йозанан а тIекеренан хьелаш (кехат, декьалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар.

Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла атидаме аоьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар.

Схьайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепехь а ма-йарра схьайийцар, текстан барта хоржуш схьайийцар).

Сочинени йозанан белхан тайпа санна.

Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехьболчу хааман буха тIехь цхьалхачу жамIийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамIдар а.

ЙУЪХЪАНЦАРЧУ ЙУККЪЕРЧУ ДЕШАРАН ТIЕГIАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ»

ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ

ЖАМИАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМІАШ

Йуьхьанцарчу шкоলেখь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Іаморан жамІехь кхетош-кхиоран гІуллакхдаран коьрта некъашкхочушдечу хенахь дешархочун кхоллалур ду хІараличностни жамІаш:

гражданско-патриотически кхетош-кхиоран:

- шен Даймахкаца мехалаллин йукъаметтиг кхоллайалар, цу йукъахь республикин истори а, культура а гойту, ненан мотт Іаморехула а;
- шен этнокультурин а, россин а граждански идентичностах кхетар, Нохчийн Республикин пачхьалкхан маттах санна, ненан (нохчийн) меттан маьІналлех кхетар;
- шен мехкан а, даймехкан а дІадаханчун, таханенан, хиндолчун декъахь хилар, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршца болх барехь, хьелаш дийцаре дарехула а;
- шен а, кхечу а халкъашка ларам, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкара масалийн бухатІехь кхуллуш берг а;
- йукъараллин декъашхочух санна, адамах болу дуьххьарлера кхетам, адаман бакъонех а, жопаллех а, ларамах а, адаман сийлаллех а, леларан гІиллакх-обздангаллин норманех а, адамашна йукъарчу йукъаметтигийн бакъонех а, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкахь гайтинарш а;

син-обздангаллин кхетош-кхиоран:

- шен дахарехь а, йешарехь а зеделлачунна тІе а тевжаш, хІора адаман индивидуальность ларар;
- догъэцар а, ларам а, диканиг лаар а гучудаккхар, царна йукъахь шегара хьал а, синхаамаш а бовзийтархьама, нийса меттан гІирсах пайдаэцар а;
- кхечу адамашна куьйган (физически) а, моральни (обздангаллин) а зен дарна тІехьажийнчу леларан муьлхха а кепаш цайезар (пайдаэца цатарлучу меттан гІирсах йобзнарш а цхьаьна);

эстетикин кхетош-кхиоран:

- исбаьхьаллин культурица лараме йукъаметтиг а, шовкъ а, искусстван тайпанашна а, шен а, кхечу а халкъийн ламасташна а, кхоллараллина а экамалла;
- исбаьхьаллин гІуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта гІертар, меттан говзаллехь а цхьаьна; тІекеренан а, ша гайтаран агІирсах санна, ненан меттан

мехалаллех кхетар;

физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, эмоциньхал а кхолларан:

- меттан дешаран процессехь кхин тIе(тIетоьхна) хаам лохуш, гонахехь (цу йуккъехь хаамийн а) могошаллин а, кхерамзаллин (шена а, кхечу адамашна а) а дахаран кепан бакъонаш ларйар;
- къамелехь ша гайта тарлун некъаш харжарехь а, къамелан этикетан а, тIекеренан бакъонийн а норманаш ларйарехь а гучудолу дегIан а, синIаткъаман а могошаллин тIалам бар;

къинхъегаман кхетош-кхиоран:

- адаман а, йукъараллин а дахарехь къинхъегаман маьIнах кхетар, къинхъегаман жамIаш жобпаллин хъаште хъажор а, лардаран йукъаметтигаш а, къинхъегаман тIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацаран говзаллаш, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре деш, тайп-тайпанчу корматаллашка кхоллалун шовкъ;

экологин кхетош-кхиоран:

- тексташца болх баран процессехь кхуллу Iалам Iалашдаран йукъаметтиг;
- цунна зен ден дараш цадезар;

Iилманан хаарийн мехаллаш:

- дуьненан Iилманехула долчу суьртах йуьхьанцара кхетамаш (цу йукъахь меттан системех, дийнна дуьненан Iилманехула долчу суьртан цхьана декъах санна, йуьхьанцара кхетамаш);
- довзаран хъашташ, жигаралла, дIадолорна тIера хилар, довзарехь хаа лаар а, шен лаамалла а, цуьнца цхьаьна ненан (нохчийн) мотт Iаморехь бовзаран хъашто а, и бовзарехь жигаралла а, шен лаамалла а.

МЕТАПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

Йуьхьанцарчу школахь «Ненан (нохчийн мотт)» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхоллалур ду хIарадешаран универсальни довзаран дараш.

Коьрта маьIнийн дараш:

- тайп-тайпана меттан дакъош дуста (аьзнаш, дешнаш, предложенеш, тексташ), меттан

дакъош дустархъама баххаш билгалдаха (къамелан дакъа хилар, грамматикин билгало, лексикин маъна, и.д.кх.);

- меттан дакъойн тераллаш къасто;
- къастийнчу билгалонца объекташ (меттан дакъош) цхъаьнатоха;
- меттан дакъойн (аъзнийн, къамелан дакъойн, предложенийн, текстийн) классификаци йархъама ладаме билгало къасто; меттан дакъошна классификаци йан;
- хъехархочо йеллачу тергаман алгоритмаца меттан коьчалехь закономерносташ а, бОстаналла а каро (схъалаха); меттан дакъошца болх беш, дарийн алгоритмана анализ йан, меттан дакъойн анализ йарехь ша дешаран (Тамаран) гУллакхаш къасто;
- билгалйинчу алгоритман буха тЕхь дешаран а, практикин а хъесап кхочушдан оьшучу хааман тоаме цахилар гучудаккха, кхин тЕе оьшучу хааман хъашт кепе дало;
- меттан коьчална тЕхь тергамбаран хъелашкахь бахъанийн-тЕаьхъалонийн уьйраш билгалйаха, жамТаш дан.

Коьрта талламан дараш:

- хъехархочун гЮьнца Талашо кепе йало, меттан объектан, къамелан хьолан хийцамайин план хЮтто;
- тЕдиллар кхочушдаран масех кеп йуста, уггар йогУш йерг харжа (йалийнчу критерийн буха тЕхь);
- схъакховдийнчу планаца чолхе боцу лингвистикин мини-таллам дЕабахъа, схъакховдийнчу планаца проектан тЕдиллар кхочушдан;
- жамТаш кепе дало а, меттан коьчална тЕхь бинчу тергаман (классификацин, дустаран, талламан) жамТийн бухатЕхь уьш тешаллашца тЕчТарТдан а; билгалйинчу меттан коьчалан анализан процессехь хъехархочун гЮьнца хаттарийн кепаш йало;
- процессийн а, хиламайин а, церан тЕаьхъалонийн а и санначу йа терачу хъелашкахь хила тарлучу кхиаран прогноз йан.

Хаамца болх бар:

- хаам схъаэцаран хьоста харжа: боьху хаам схъаэцархъама, нисбархъама оьшу дошам;
- билгалдинчу хьостанехь (дошам тЕхь, справочник тЕхь) йеллачу алгоритмаца гучу кепяхь балийна болу хаам схъалаха (каро);
- шенна йа хъехархочо и талла (дошамашна, справочникашна, Таматашна тЕе о хьожуш) схъакховдийначу некъаца бакъ болу а, бакъ боцу а хаам бовза;
- Интернет машанехь хаам (дешан йаздарх, аларх, дешан маънах, дешан схъадаларх, дешан синонимех) лохуш, баккхийчеран (хъехаран белхахойн, дайн-нанойн, законехь

векалш болчеран) гІоьнца информационни кхерамзаллин бакьонаш ларйан;

- дешаран хьесапе хьаьжжина, анализ йан а, кхолла а текстан, видеон-, графикаин, озан хаам;
- таблицийн, схемийн кепяхь билгалбинчу лингвистикин хаамах кхета; лингвистикин хаам бовзийтархьама ша схемаш, таблицаш кхолла.

Йуьхьанцарчу школахь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Іаморан жамІехь дешархочун кхоллалур ду хІара дешаран универсальни коммуникативни дараш.

Текере:

- хетарг тІеэца а, кепе дало а, бевзачарна йукьахь Іалашонашца а, тІекеренан хьелашца а цхьаьнайогІу эмоцеш гайта а;
- кьамелхочуьнца лараме йукьаметтиг лело, диалог а, дискусси а дІайахьаран бакьонаш ларйан;
- хетарг тайп-тайпана хила тарлуш хиларх кхета;
- оьзда а, аргументаш йалош а шена хетарг дІаала;
- хІоттийнчу хьесапе хьаьжжина, кьамелан алар хІотто;
- кьамелан хьоле хьаьжжина, барта а, йозанан кепяхь а тексташ (суртхІоттор, ойналар, дийцар) кхолла;
- тергаман, мини-талламан, проектан тІедахкарийн жамІех а, шимма цхьаьна а, тобанашца а бинчу белхан жамІех а нахана гуш-хезаш дІадийца доцца кьамел дар кечдан;
- кьамел даран (выступленин) текстана иллюстрацин коьчал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ (фото), плакаташ) харжа.

Йуьхьанцарчу школахь Іаморан чаккхенгахь «Нохчийн мотт» предмет Іаморан жамІехь дешархочункхуьур духІара дешаран универсальни регулятивни дараш.

Самоорганизацн:

- жамІе кхачархьама, дешаран хьесап кхочушдарехула дарийнплан хІотто;
- хьаьржинчу дарийн хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хІотто.

Самоконтроль:

- дешаран гІуллакхдаран кхиаман/аьтто цабаларан бахьанаш кьасто;
- кьамелан а, нийсайаздаран а гІалаташ иэшорхьама, шен дешаран дараш нисдан;

- меттан дакъойхпайдаэцархъама, къасторхъама, характеристика йархъама хІоттийнчу дешаран (Іаморан) хъесапца гІуллакхдаран жамІ цхъаьнадало;
- маттехула йолчу коьчалца болх беш дина гІалат схъалаха, нийсайаздаран(орфографин) а, пунктуацин а гІалатсхъалаха (каро);
- однокласникийн гІуллакхдаран а, шен гІуллакхдаран а жамІаш дуста, йалийнчу критерешца церан нийса (объективно) мах хадо.

Цхъаьна гІуллакхдар:

- хъехархочо йеллачу планированин кепан, йукъан гІулчийн а, хенийн а дІанисйаран буха тІехъ, стандартни (типовой) хъолехъ, йощачу хенан а, йеххачу хенан а Іалошонаш (йукъара хъесапашкахъ дакъалацар тидаме о оьцуш, индивидуальни) кепе йало;
- цхъаьна гІуллакхдаран Іалашо тІеэца, цуьнга кхачаран дараш цхъаьна хІитто: ролаш дІасайекъа, бартбан, цхъаьна бечу белхан процесс а, жамІаш а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тІедиллинарг кхочушдан, аьллагун тІехъ хила а кийча хилар гайта;
- белхан шен дакъа жобпаллица кхочушдан;
- йукъарчу жамІехъ ша лаьцначу декъан мах хадо;
- йеллачу (схъакховдийнчу) кепашна тІе а тевжаш, цхъаьна ден проектан тІедахкарш кхочушдан.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1-4 классашкахъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморо аьтто бо:

- адамийн тІекеренан коьртачу гІирсах санна нохчийн маттах кхета, нохчийн мотт нохчийн халкъан синъоьздангаллин коьрта мехалла санна тІеэца;
- халкъан ламасташ а, культура а карайерзорехъ а, чІагІйарехъ а нохчийн меттан маьІнахкхета;
- ненан мотт бовзаран шовкъ а, и Іамо лаам а гайта;
- Россин Федерацин меттан а, культурин а цхъааллин а, тайп-тайпаналлин а шортенах, Россин халкъийн кхечу меттанашна йукъахъ нохчийн меттан меттигах а йуьхъанцара кхетамаш кхолла;
- нохчийн меттан фонетикех, лексикех, грамматикех, орфографех, пунктуацин йуьхъанцара хаамаш кхолла;
- къамелан гІуллакхдарехъ карадерзийнчу хаарех пайдаэца хаар кхолла, къамелехъ Іамийнчу лексикех пайдаэца, карайерзийнчу лексикех а, маттах долчу хаарех а пайда

а оьцуш, барта аларш хИitto;

- кьамелан этикетехула Iамийнчу кепех пайда а оьцуш, кьамелан тIекеренехь дакьалаца;
- нохчийн маттахь кьамелан гIуллакхдаран массо а тайпанаш (ладогIар, кьамел дар, йешар, йоза) вовшахтаха а, кхио а, билгалйинчу темехула даккхий доцу дийцарш хИitto хаар кхолла.

КЛАССАШКАХУЛА ПРЕДМЕТАН ЖАМИАШ

1 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- дош а, предложени а йовза (кьасто); предложенешкара дешнаш схьакьасто;
- суьртийн а, схемийн а гIоьнца кьамел маьIнин дакьошка (предложенешка) декьа;
- кьамелехь нохчийн меттан гIиллакхе дешнех пайдаэца (маршалла хатгар– Iуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Iодика йар – Iодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).
- нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитаца йолу башхалла кьасто;
- мукьа а, мукьаза а аьзнаш довза (кьасто);
- зевне а, кьора а мукьазнаш довза (кьасто);
- «аз» а, «элп» а кхетамаш бовза (кьасто);
- цхьана йа масех озаца кьаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хИittoр: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*;
- *ккх, тт, лл, и.д.кх.* шала мукьазнаш деха цхьа аз санна схьаала;
- схемаина тIе а тевжаш, кьамелан аьзнашна характеристика йан;
- Iамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дуста (соотнести);
- дашехь дешдакьойн барам билгалбаккха (кьасто); дешнаш дешдакьошка декьа (атта дешнаш: мукьазчеран цхьаьнакхетарш доцу дешнаш);
- нохчийн абатан (алфавитан) элпийн цIераш нийса йаха; нохчийн абатан (алфавитан) элпийн рогаIаллех долчу хаарех, кIеззигчу дешнийн кьепйоза нисдеш, пайдаэца;
- талхор доцучу цIена кьаьстачу хотIаца даккхий а, могаIанан а элпаш, элпийн, дешнийн цхьаьнатохарш йаздан;
- Iамийнчу нийсайаздаран бакьонех пайдаэца: нохчийн меттан шатайпанчу элпийн (*аь, оь, уь, юь, яь, гI, кI, кь, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I*) йаздар. *ц, ь, ы, ф, ё, е* элпашца долчу дешнийн йаздар;
- *е, ё, ю, я, й* элпийн гIуллакх (функциш) кьастор;
- предложенехь дешнийн кьаьстина йаздар; предложенин чаккхенгахь сацаран

хъаркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хъаркаш; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь (цIерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цIерашкахь) а доккха элп; дош дешдакьошца (атта меттигаш: кху кепарчу дешдакьойх лаьтта дешнаш «мукъаза + мукъа») сехьадаккхар;

- дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- элпийн боцу графин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хъаркан;
- Iамийнчу бакъонашна долу гIалаташ, опискаш каро (схьалаха) а, нийсан а;
- йешначу текстах кхета;
- интонаци (изшар) а, предложенин чаккхенгара сацаран хъаркашца йогIу соцунгIаш а ларйеш, йоца тексташ хозуьйтуш а, дагахь а йеша (кхета а кхеташ);
- текстехь, маьIна нисдан оьшу дешнаш схьалаха;
- дешнийн кепийн гуламах предложени хIотто;
- кеп йохийна предложенеш меттахIитто;
- предложенин схемаш йеша, предложени а, цуьнан схема а йуста (соотнестиь), схемица а, билгалдинчу дешнашца а предложенеш хIитто;
- сюжетан суьрташкахула а, тергамашкахула а барта 3-5 предложенех лаьтта текст хIотто;
- нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш довза;
- дешаран хьесапаш кхочушдеш, Iамийнчу кхетамех пайдаэца.

2 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- тIекеренан коьрта гIирс санна, мотт тIеэца;
- тергамах а, анализах а мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- дашехь дешдакьойн барам билгалбаккха (къасто) (мукъазчеран цхьаьнакхетарш долчу дешнашкахь а цхьаьна); дош дешдакьошка декъа;
- е, ё, ю, я элпийн гIуллакхтидаме а оьцуш, абзнийн а, элпийн а хIоттаман цхьаьнабар къасто;
- цхьанаораман дешнаш лаха (каро);

- дашехь орам билгалбаккха (атта меттигаш);
- текстехь дукха маъІнийн дешнех пайдаэцна меттигаш гучуйаха а, церан маъІнех кхета а, дешаран дошамашкахула маъІна нисдан а; синонимех а, антонимех (кхетамийн цІераш а ца йохуш) пайдаэцна меттигаш гучуйаха;
- долахь а, йукъара а цІердешнаш боху кхетамаш къасто (определять);
- «мила?», «хІун?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «муха?», «хъенан?», «стенан?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- Іаларан Іалашоне, эмоцин иэшаре хъаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: адамийн цІерашкахь, дайн цІерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цІерашкахь, меттигийн цІерашкахь доккха элп; дештІаьхенийн цІердешнашца къаьстина йазйар;
- дешнаш а, предложенеш а, 45 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схъайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, дешнаш, предложенеш, 40 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дІайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- опискаш, Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ схъалаха а, нисдан а;
- Іаматан дошамех пайдаэца;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (эшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн бух тІехь 2-4 предложени) хІитто;
- суьртан репродукцихула барта дийцар хІотто;
- йешначун (хезначун) буха тІехь барта а, йозанан кепахь а (1-2 предложени) цхъалхечу жамІийн кеп кхолла;
- хаттаршца царна йукъара маъІнийн уьйр а къастош, дешнех предложенеш хІитто;
- декъалдарийн билгалдинчу масалийн анализ дІаьахъарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йан, текстийн-декъалдарийн хІоттаман анализйан;
- текстан тема билгалйаккха а, текстана цуьнан тема гойту цІе тилла а;
- уьйр йоцчу предложенех, текстан дакъойх текст хІотто;
- хаттаршна тІе а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехь дийцаран текстан ма-йарра схъаййцар дІайаздан;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маъІнех кхето; Іамийнчу кхетамех пайдаэца.

Дешархо Iемар ву:

- кьоман тIекеренан мотт санна нохчийн меттан маIнах кхето;
- лингвистикин експериментах мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- билгалйинчу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика йан, дустар кхочушдан, классификаци йан.
- дешан аьзнийн-элпийн анализ йан (транскрипци ца йеш);
- цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а къасто; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а къасто;
- билггал къасталучу морфемашца долчу дешнашкахь чаккхе, орам, дешхьалхе, суффикс схьалаха (каро);
- синонимех а, антонимех а пайдаэчна меттигаш гучуйаха; тайп-тайпанчу къамелан дакъойн дешнашна синонимаша, антонимаш а йало;
- нийсачу а, тIедеанчу а маIнехь далийна дешнаш (атта дешнаш) довза;
- текстехь дешан маIна къасто;
- къамелехь а, йозанехь а -р, -хо, -ча суффиксашца долчу дешнех пайдаэца;
- хьастаран-жимдаран суффиксийн гIоьнца дешнаш кхолла(цIа-цIелиг, кема-кемалг...);
- цIердешнаш довза; цIердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- билгалдешнаш довза; билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- лааме а, лаамаза а билгалдешнаш къасто;
- цхьаллин йа дукхаллин терахьан бен кеп йоцу цIердешнаш къасто (довза);
- хандешнаш довза; «хIун дан?» бохучу хаттарна жоп лунхандешнаш къасто; хандешнийн хан билгалйаккха;
- йаххийн цIерметдешнаш (йуьхьанцарчу кепехь) довза; йаххийн цIерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дIадахархьама, пайдаэца;
- дештIаьхьенаш а, дешхьалхенаш а къасто;
- аларан Iалашоне а, эмоцин иэшаре а хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- предложенин коьрта а, коьртаза (тайпанашка а ца йоькьуш) меженаш лаха;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан;
- Iамийна нийсайаздаран бакьонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дIайазйан;
- опискаш а, Iамийнчу бакьонашна долу гIалаташ а лаха, нисдан;

- тайп-тайпанчу тайпанийн текстех кхета, текстех балийна (белла) хаам схьалаха;
- бешначу (хезначу) хааман буха тГехь барта а, йозанехь а (1-2 предложени) цхьалхечу жамгийн кеп кхолла;
- нийсааларан (орфозпин) норманаш, нийса интонаци (изшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн буха тГехь 3-5 предложенех) хИтто; къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар, бехк цабиллар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ (2-4 предложени) кхолла;
- текстехъ предложенийн уйр къасто (а хуттурган тЮьнца);
- текстехъ коьрта дешнаш къасто;
- текстан тема а, текстан коьрта ойлаа билгалйаккха;
- текстан дакъош (абзацаш) билгалдаха а, коьртачу дешнийн йа предложенийн тЮьнца церан маьИнийн чулацам гайта а;
- текстан план хИотто, цунна тЮьхула текст кхолла а, текст нисйан а;
- йеллачу, массара цхьаьна йа ша хИоттийнчу планаца ма-дарра схьадийцар дАйаздан;
- шен дешнашца тамийнчу кхетамийн маьИнех кхето; тамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман тЮьнца дешан маьИна нисдан;
- мини-таллам дАбахьа, проектан тЮуллакхдарехъ дакъалаца.

4 КЛАСС

Дешархо темар ву:

- Россин Федерацин махкахъ меттан а, культурин а тайп-тайпаналлех кхета, мотт халкъан син-оьздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь хилар тГезца;
- тГекеренан коьртачу тГирсах санна, меттан маьИнахкхета; Нохчийн республикин пачхьалкхан а, къоман тГекеренан а мотт санна, нохчийн меттан меттигах кхета;
- нийса барта а, йозанан а къамел адаман оьздангаллин йукъара гайтам санна тГезца;
- деллачу дешнашна синонимаш йало; деллачу дешнашна антонимаш йало;
- къамелехъ маьИна нисдан оьшу дешнаш гучудаха, контекстехула дешан маьИна къасто;
- атта схьакъасталучу морфемашца долчу дешнийн хИоттамехула таллам бан; дешан хИоттаман схема хИотто; дешан хИоттам йеллачу схемица цхьаьнабалло;
- карайерзийнчу грамматикин билгалонийн комплексца (тамийнчун барамехъ), дош билгалчу къамелан декъан хилар къасто;
- цГедешнийн грамматикин билгалонаш къасто: легар, класс, терахъ, дожар;

- билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: терахь, дожар, кеп (*лааме, лаамаза*);
- билгалдешнаш дожарца леги;
- терахьдешнаш довза а, царах пайдаэца а, масаллин а, роґаллин а терахьдешнаш къасто;
- хандешан билгалза кеп къасто(*схъалаха*); хандешан хан къасто;
- йуьхьан цІерметдешан йуьхьанцарчу кепан грамматикин билгалонаш къасто: йуьхь, терахь; йаххьийн цІерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дІадахархьама, пайдаэца;
- дош, дешнийн цхъаьнакхетар, предложени къасто (*йовза*);
- аларан Іалашоне а, эмоцин иэшаре а хъаьжжина а, предложенийн классификаци йан;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш йовза; цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хІитто; цхъанатайпанчу меженашца йолчу предложенех къамелехь пайдаэца;
- цхъалхе йаьржина предложенеш а, шина цхъалхечу предложенех лаьтта чолхепредложенеш а дІасакъасто; цхъалхечу предложенина синтаксисан таллам бан;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакьонех пайдаэца, царна йукъахь: долахь цІерашкахь доккха элп; йукъарчу цІерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпаш; тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а *я, ю, е (ё)* элпаш; долахь цІерашкахь *я, яь, ю, юь, е (ё)*, тІеэцначу (долахь цІерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпаш; мукъаза элпаш (*къ, кІ, кх, гІ и т.д.*); *-эв, -авь, -ев* йаздаран бакьонаш; оьрсийн маттера а, оьрсийн маттехула а тІеэцначу дешнашкахь *ц, ь, ы, ф* элпаш йаздар; мукъа аьзнаш [*и*], [*уь*] деха хилар гойтуш, *й* элп йаздар; йеха а, йоца дифтонгаш *иэ, уо*; чаккхенгахь *-г, -к* элпаш долчу цІердешнашкахь *и и* элпаш; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш; нохчийн меттан шалха мукъаза элпаш; дешан чаккхенгахь *н*; цІердешнашца а, йаххьийн цІерметдешнашца а дештІаьхьенийн къаьстина йазйар; *ца, ма* дакъалгийн хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ь, ь* долчу дешнийн сехьадаккхар; шала мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; шалхачу мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; дукхаллин терахьан цІердешнийн чаккхенаш; дешхъалхенийн цхъаьна а, къаьстина а (*ца, ма, а*) йазйар; *а* хуттурго а, хуттургаш йоцуш а цхъаьнатоьхначу цхъанатайпанара меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хъаьркаш; шина цхъалхечу предложенех лаьттачу чолхечу предложенехь сацаран хъаьркаш;
- 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан;

- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дІайазйан;
- опискаш, Іамийнчу бакъонашна орфографин а, пунктуацин а гІалаташ схьалаха а, нисдан а;
- ТІекеренан хьолах кхета (муълхачу Іалашонца, хьяьнца, мичахь хуьлуш йу тІекере); тІекеренан хьолахь нийса (адекватни) меттан гІирсаш харжа;
- нийса интонаци, кьамелан зІе хиларан норманаш, орфоэпин норманаш ларйеш, барта диалоган а, монологан а аларш (4-6 предложени) хІитто;
- барта а, йозанан кепахь (йозанан тІекеренан билгалчу хьолана лерина (кехаташ, декъалваран открыткаш, дІакхайкхорш (объявленеш), и.д.кх.) а, йаккхий йоцу тексташ (3-5 предложенех) кхолла;
- текстан тема а, коьрта ойла а кьасто; темина йа коьртачу ойланна тІе а тевжаш, текстана ша цІе тилла;
- предложенийн а, текстан дакъойн а кьеп нисйан;
- йеллачу тексташна план хІотто;
- текст ма-йарра схьайийцар кхочушдан (барта а, йозанан кепахь а);
- текст хоржуш (йукъ-йукъара) схьайийцар кхочушдан (барта);
- билгалйинчу теманашца сочиненеш йазйан (хьалххе кечам биначул тІаьхьа);
- довзийтаран, талламан йешар, хаам лахар кхочушдан; бешначу (хезначу) хааман буха тІехь барта а, йозанан кепехь ацхьалхечу жамІийн кепаш йало; текстехь йолчу хааман интерпретаци йан а, жамІаш дан а;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІна даста; Іамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман (кехатан а, электронан а носитель тІехь) гІоьнца, тІаьхьа хьожучу чуваларан хьелашкахь Интернет чохь дешан маьІна нисдан.

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахъташ	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш	
1.1	Абатал хьалхара мур	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		8	0	0	
2.1.	Деша а, яздан а 1амош болу абатал мур	50	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		50	0	0	
3.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхара мур	8	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		8	1	0	
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	0	0	

Нохчийн меттан тематикин планировани
2 класс

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларал лин белхаш	
	Дакъа 1. Маттах лаьцна йукъара хаамаш				
1.1	Мотт адамийн тӀекеренан коьрта гӀирс а, къоман культурин хилам а санна.	1	0	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/
1.2	Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.	1	0	0	desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/
	Декъехула дерриг сахьташ	2	0	0	
	Дакъа 2. Фонетика, графика, орфоэпии				
2.1.	Аьзнийн маьӀна къасторан гӀуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар	2	0	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru .
2.2	Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш	2	0	0	desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/
2.3	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – аь, оь – оь, уь – уьй) а, уьш элпашца билгалйар а (аь, оь, уь, яь, юь). Я, яь, ю, юь, е(ё) элпашца дешнаш.	1	0	0	desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/
2.4	Э, е элпашца дешнаш. Деа а, доца а мукъанаш. Й элпаца долу дешнаш.	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/

2.5	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (<i>ɔI, κI, къ, кх, nI, mI, xI, хь, цI, чI, I</i>) а, уьш элпашца билгалйар а. <i>Щ, ь, ы, ф</i> элпашца долу дешнаш.	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.6	Шеконца [<i>овв</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хеза дешнаш нийсайаздар	1	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.7	Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна).	2	0	0	ps95.ru/dikdosham/ www.urok95/ru.
2.8	Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графикин гIирсаш: дешнашна йуккъехь κIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цIен могIа), сацаран хьаьркаш (Iамийнчун барамехь).	3	0	1	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95/ru.
Декъехула дерриг сахьташ		13	0	0	
Дакъа 3. Лексика					
3.1.	Дош декаран а, маьIнин а цхьаалла санна. Дешан лексикин маьIна (йукъара кхетам).	3	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
3.2	Текстехула дешан маьIна билгалдаккхар йа дошаман гIоьнца маьIна нисдар.	3	0	0.5	www.urok95/ru.
3.3	ЦхьанамаьIнийн а, дукхамаяьIнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).	3	0	0	www.desharkho.ru
3.4	Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна гIехь тергам.	3	1	0	ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахьташ		12	0	0	
Дакъа 4. Дешан хIоттам (морфемика)					
4.1.	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна	1	0	0	www.desharkho.ru

4.2.	Цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш	1	0	0	www. urok95/ru.
4.3	Дешнашкахь орам къастор (атгачу меттигашкахь).	1	0	0	www. desharkho.ru
Декъехула дерриг сахъташ		3	0	0	
Дакъа 5. Морфологи					
5.1	Цердош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («мила?», «хІун?»), къамелехь пайдаэцар.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.2	Йукъара а, долахь а цердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).	3	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.3	Хандош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехь пайдаэцар.	3	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.4	Билгалдош.	5	1	0	www. desharkho.ru
5.5	ДештІаьхье. Уггар йаьржина дештІаьхьенаш: <i>тІе, тІера, чу, чуьра, кІел</i> , и.д.кх.	2	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		10	0	0	
Дакъа 6.Синтаксис					
6.1	Предложени. Предложенехь дешнийн къепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар).	2	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
6.2	Аларан Іалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тІедожоран предложенеш.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
6.3	Синхаамийн изшаре (эмоцин окраске) хъаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (изшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш	2	1		www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.

Дерриг:		6	0	0	
Дакъа 7. Орфографи а, пунктуаци а					
7.1	Морфологи лингвистикин дакъа санна Предложенин йуьххьехь а, долахь цӀерашкахь а доккха элп (цӀераш, фамилеш, дийнатийн цӀераш);	2	0	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru .
7.2	Предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш; дош цхьана моґларера вукху моґаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);	2	0	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru .
7.3	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цӀерашкахь доккха элп: цӀераш, фамилеш, дайн цӀераш, дийнатийн цӀераш, меттигийн цӀераш; йукъарчу цӀерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) <i>я, яь, ю, юь, е (ӕ)</i> элпийн нийсайаздар, тӀеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь <i>я, ю, е (ӕ)</i> элпийн нийсайаздар.	6	1	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru .
7.4	ТӀеэцначу дешнашкахь (дохлахь цӀерашкахь) <i>я, ю, е (ӕ)</i> элпийн нийсайаздар.	2	0	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/
7.5	Нохчийн меттан мукъазчу элпийн (<i>къ, кI, кх, гI, и.д.кх.</i>) нийсайаздар	4	0	0	www.urok95.ru .
7.6	Шеконца [<i>оьв</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хезачу дешнийн нийсайаздар (<i>-эв, -аьв, -ев</i>); <i>ц, в, ы, ф</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар;	4	0	0	www.desharkho.ru
7.7	Деха мукъаи, уь хезачохь <i>й</i> элп йаздар; дештӀаьхьенаш цӀердешнашца къаьстина йаздар.	4	0	0	www.desharkho.ru
Дерриг:		22	0	0	
Дакъа 8. Къамел кхиор					
8.1	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тӀекеренан Ӏалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабоґу меттан гӀирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дӀадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха,	1	0	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru .

	тидам тЕберзо, и.				
8.2	Къамелан диалоган кеп практикехъ карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тЕкеренан хъелашкахъ къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар.	4	1	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru .
8.3	Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор	1	0	1	www.urok95.ru .
8.4	Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маЪИнийн цхъаалла; текстера предложенийн хъалх-тIаЪхъалла; текстехъ кхочушхилла йаЪлла ойла гайтар.	1	0	0	www.desharkho.ru
8.5	Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхъанцара довзийтар).	3	0	0	www.urok95.ru .
8.6	Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхъанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.	4	1	0.5	www.desharkho.ru
8.7	Текстах кхетар: текстехъ болчу хааман буха тЕхъ цхъалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаЪхъаллин йешар. Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехъ йолу дийцаран текст ма-йарра схъайийцар.	2	0	0	www.urok95.ru .
Дерриг:		20			
Резервни хан		10			
Программаин сахътийн йукъара терахъ		102	10	3	

Нохчийн меттан тематикин планировани

3 класс

№п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш.	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Таллама н белхаш	Кхоллар аллин белхаш	
Дакъа 1. I амийнарг карладаккхар.					
1.	Къамел. Текст. Предложени. Доларчу цIерашкахь доккха элп яздар. Цхьанаораман дешнаш.	5	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		5	1		
Дакъа 2. Аьзнаш а, элпаш а.					
2.	Аз а, элп а вовшех муха къаьста? Аьзнаш а, элпаш а. Дош. Дешдакъа. Дош сехьадаккхар. Деа а, доца а мукъа аьзнаш. Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш. Къасторан хьаьркаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Дешан чаккхенгахь –Н яздар.	13		1	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Дерриг:		13		1	
Дакъа 3. Предложени.					
3.	Дийцаран а, хатгаран а предложенеш. Айдаран предложени. Течлаглар. Подлежащи а, сказуеми а. Предложения, дешнийн цхъанакхетарш а. Текст.	13	1	1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiny-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		13	1	1	
Дакъа 4. Дешан хлоттам.					
4.	Орам. Орамехъ шалха мукъаза элпаш яздар. Чаккхе. Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш яздар. Дешхълалхе. Дешхълалхе а, дештлаъхье а. Суффикс.	16	1	1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiny-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		16	1	1	
Дакъа 5. Къамелан дакъош.					
5.	Къамелан дакъош. Цердешнийн терахъаш.	3		1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru
Дерриг:		3		1	

Дакъа 6. Ц1ердош.

6.	Ц1ердош. Доккхачу элпаца йазден ц1ердешнаш. Ц1ердешнийн терахъашца хийцадалар. Ц1ердешнийн классаш. Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар). Т1еч1аг1дар.	11			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiny-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		11			

Дакъа 7. Билгалдош.

7.	Билгалдош. Духъал маъ1на долу билгалдешнаш. Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш. Билгалдош т1еч1аг1дар.	7	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiny-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7	1		

Дакъа 8. Хандош.

8.	Хандош. Хандешнийн хенашца хийцадалар. Хандешан билгалза кеп. Хандешнашца ЦА, МА нийсаяздар.	10			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
----	--	----	--	--	--

Дерриг:		10			
Дакъа 9. Шарахъ 1 амийнарг карладаккхар.					
9.	Текст. Дешан х1оттам. Къамелан дакъош. Аьзнаш а, элпаш а. Ц1ердешнийн дожарш.	14	2		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiny-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		14	2		
10.	Сочинени	1			
	Изложени	3			
	Талламан белхаш	5			
	Т1ера схъайазйар.	1			
Дерриг		10			
Программин сахътийн барам		102			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 КЛАСС

№ п/п	Программин дакьойн а, темийн а цѐрaш	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1.1	1амийнарг карладаккхар	25	2	1		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		25	2	1		
2.1.	Цѐрдош	17	1	1		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		17	1	1		
3.1.	Билгалдош	10	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		10	0	0		
4.1.	Хандош	9	1	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/

Разделан жам1:		9	1	0		
5.1	Терахьдош	3	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		3	0	0		
6.1	Ц1ерметдош	5	0	1		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		5	0	1		
7.1	Чолхе предложенеш	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		2	0	0		
8.1	Т1едерзар	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		2		0		
9.1	1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар.	21	1	0		
Разделан жам1:		21	1	0		
10.1	Сочинени	1		1		
10.2	Изложени	2		2		
10.3	Талламан белхаш	5	5			
Разделан жам1:		8	5	3		
Программин сахьтийн барам		102				

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь		Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолларалл ин белхаш	хьесап	билгал	
Абатал хьалхара мур-8 сахьт							
1	Йоза йаздаран кеп а, цуьнан аг1онаш т1ера сизаш довзийтар.	1	0	0	5.09		https://urok95.ru/
2	Мог1анаш а, мог1анийн йаккъаш а.	1	0	0	7.09		https://desharkho.ru/
3	Нийса сизаш хьекхар.	1	0	0	12.09		https://urok95.ru/
4	Деха а, доца а сизаш хьекхар.	1	0	0	14.09		https://desharkho.ru/
5	Доца сизнаш йукъахь т1адам	1	0	0	19.09		https://urok95.ru/
6	Лахахь хьаьвзина сизаш	1	0	0	21.09		https://urok95.ru/
7	Лакхахь хьаьвзина сизаш	1	0	0	26.09		https://desharkho.ru/
8	Элпийн меженаш йазьяр	1	0	0	28.09		https://urok95.ru/
Деша а, яздан а 1амош болу абатал мур - 50 сахьт							
9	Мог1анан а, доккха а элп «Аа».	1	0	0	3.10		https://desharkho.ru/

10	Могланан а, доккха а элп «Уу».	1	0	0	5.10		https://urok95.ru/
11	Могланан а, доккха а элп «Оо».	1	0	0	10.10		https://urok95.ru/
12	Могланан а, доккха а элп «Ии».	1	0	0	12.10		https://urok95.ru/
13	Могланан а, доккха а элп «Лл».	1	0	0	17.10		https://desharkho.ru/
14	Могланан а, доккха а элп «Мм».	1	0	0	19.10		https://urok95.ru/
15	Могланан а, доккха а элп «Сс».	1	0	0	24.10		https://urok95.ru/
16	Могланан а, доккха а элп «Рр».	1	0	0	26.10		https://desharkho.ru/
17	Могланан а, доккха а элп «Хх».	1	0	0	7.11		https://desharkho.ru/
18	Могланан а, доккха а элп «Бб».	1	0	0	9.11		https://urok95.ru/
19	Могланан а, доккха а элп «Дд».	1	0	0	14.11		https://desharkho.ru/
20	Могланан а, доккха а элп «Ее».	1	0	0	16.11		https://urok95.ru/
21	Могланан а, доккха а элп «Ее».	1	0	0	21.11		https://urok95.ru/
22	Могланан а, доккха а элп «Нн».	1	0	0	23.11		https://desharkho.ru/
23	Могланан а, доккха а элп «Тт».	1	0	0	28.11		https://urok95.ru/
24	Могланан а, доккха а элп «Вв».	1	0	0	30.11		https://desharkho.ru/
25	Могланан а, доккха а элп «Зз».	1	0	0	5.12		https://urok95.ru/

26	Могланан а, доккха а элп «Йй».	1	0	0	7.12		https://urok95.ru/
27	Могланан а, доккха а элп «Кк».	1	0	0	12.12		https://desharkho.ru/
28	Могланан а, доккха а элп «Пп».	1	0	0	14.12		https://urok95.ru/
29	Могланан а, доккха а элп «Ээ».	1	0	0	19.12		https://desharkho.ru/
30	Могланан а, доккха а элп «Шш».	1	0	0	21.12		https://desharkho.ru/
31	Могланан а, доккха а элп «Цц».	1	0	0	26.12		https://urok95.ru/
32	Могланан а, доккха а элп «1».	1	0	0	28.12		https://desharkho.ru/
33	Кледа хьаьрк «Б» йаздар. Къасторан хьаьрк «Ъ» йаздар.	1	0	0	9.01		https://urok95.ru/
34	Могланан а, доккха а элп «Хь хь».	1	0	0	11.01		https://urok95.ru/
35	Могланан а, доккха а элп «Кхкх».	1	0	0	16.01		https://desharkho.ru/
36	Могланан а, доккха а элп «Къ къ».	1	0	0	18.01		https://desharkho.ru/
37	Могланан а, доккха а элп «Гг».	1	0	0	23.01		https://urok95.ru/
38	Могланан а, доккха а элп «Гггг».	1	0	0	25.01		https://desharkho.ru/
39	Могланан а, доккха а элп «Аь аь».	1	0	0	30.01		https://desharkho.ru/
40	Могланан а, доккха а элп «Обоь».	1	0	0	1.02		https://urok95.ru/

41	Моголанан а, доккха а элп «УЪуь».	1	0	0	6.02		https://urok95.ru/
42	Моголанан а, доккха а элп «Чч».	1	0	0	8.02		https://desharkho.ru/
43	Моголанан а, доккха а элп «Ч1ч1».	1	0	0	20.02		https://urok95.ru/
44	Моголанан а, доккха а элп «Т1т1».	1	0	0	22.02		https://desharkho.ru/
45	Моголанан а, доккха а элп «Жж».	1	0	0	27.02		https://desharkho.ru/
46	Моголанан а, доккха а элп «Х1х1».	1	0	0	29.02		https://urok95.ru/
47	Моголанан а, доккха а элп «К1к1».	1	0	0	5.03		https://desharkho.ru/
48	Моголанан а, доккха а элп «Юю».	1	0	0	7.03		https://desharkho.ru/
49	Моголанан а, доккха а элп «ЮЪюъ».	1	0	0	12.03		https://desharkho.ru/
50	Моголанан а, доккха а элп «Яя».	1	0	0	14.03		https://urok95.ru/
51	Моголанан а, доккха а элп «ЯЪяъ».	1	0	0	19.03		https://desharkho.ru/
52	Моголанан а, доккха а элп «Ц1ц1».	1	0	0	21.03		https://desharkho.ru/
53	Моголанан а, доккха а элп «П1п1».	1	0	0	4.04		https://urok95.ru/

54	Могланан а, доккха а элп «Фф».	1	0	0	9.04		https://urok95.ru/
55	Могланан а, доккха а элп «Ёё».	1	0	0	11.04		https://urok95.ru/
56	Могланан а, доккха а элп «Щщ».	1	0	0	16.04		https://desharkho.ru/
57	Элп «Ы».	1	0	0	18.04		https://urok95.ru/
58	Нохчийн алфавит.	1	0	0	23.04		https://desharkho.ru/
Деша а, йаздан а ламош болу абатал тлаьхъара мур-8 сахът							
59	Дешнаш, предлож-ш йазйар.	1	0	0	25.04		https://desharkho.ru/
60	Дош дехьадаккхар	1	0	0	30.04		https://desharkho.ru/
61	Текст. Предложени Уьн тлера текст схъязйар	1	0	0	2.05		https://urok95.ru/
62	Талламан болх.	1	1	0	7.05		Талламан болх.
63	Галаташ тлехъ болх Шен школах лаьцна муха дийца деза.	1	0	0	14.05		https://urok95.ru/
64	Винчу денца декъал муха ван веза.	1	0	0	16.05		https://urok95.ru/

65	Муха дийца деза хлума муьлхачу басахь йу.	1	0	0	21.05		Талламан болх.
66	Тлечлаглдар	1	0	0	23.03		
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	1	0			